

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN MESLEKİ EĞİTİMLERİNDE KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLERİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Alper Özdemir
Marmara Üniversitesi
alperozdemir@marun.edu.tr

Elif Kevser Seçkin
Marmara Üniversitesi
elifseckin@marun.edu.tr

Emre Ekinci
Marmara Üniversitesi
emreekin@marun.edu.tr

Gizem Demir
Marmara Üniversitesi
gizem.demir@marun.edu.tr

Mehmet Emin Kalaylı
Marmara Üniversitesi
eminkalayli@marun.edu.tr

Öğr. Gör. Tuna Şahsuvaroğlu
Marmara Üniversitesi
tsahsuvaroglu@marmara.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı zihinsel yetersizliği olan bireylerin mesleki eğitimlerinde karşılaştıkları güçlükleri öğretmen görüşlerine göre değerlendirmektir. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul il merkezinde, random olarak seçilmiş bir özel eğitim mesleki eğitim merkezinde (okulunda) görev yapan 35 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiş ve kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretmenler, özel eğitim mesleki eğitim merkezlerinde (okullarında) mezuniyeti özel eğitim olan öğretmenlerin sayısının yetersiz olduğunu, atölyelerin fiziksel koşullarının meslek öğretmeye uygun olmadığını, atölye öğretmenlerinin özel eğitim konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıklarını, atölyelerin öğrencilerin ilgi, yetenek gibi bireysel özellikleri gözlemlenerek atölye ve sınıflara yerleştirilmediklerini, uygulanan program ve modüllerin özel eğitime uygun olmadığını, işgücü piyasasının ihtiyaçları ile öğrencilerin ihtiyaçlarının birlikte değerlendirilmediğini ifade etmişlerdir. Bulgular, ileri araştırmalar bağlamında tartışılmış ve sorunların çözümüne yönelik araştırmaya katılan öğretmenlerin ve araştırmacıların görüş ve önerileri tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Zihin yetersizliği olan bireyler, meslek eğitimi, öğretmen görüşleri.

THE EVALUATION OF DIFFICULTIES IN VOCATIONAL EDUCATION FACED BY INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL DISABILITY ACCORDING TO TEACHERS' VIEWS

Abstract

The objective of the current study is to reveal teachers' views about the difficulties individuals with mental disabilities encounter during their vocational training. Using qualitative research methods, the

present research study involves 35 teachers working in a randomly selected special education vocational training center in Istanbul. The semi-structured interview form developed by the researchers was used as data collection tool in this study. The obtained data were analyzed by descriptive analysis and classified under the categories. As a result of this research study, it was found that the number of teachers holding special education degrees in special education vocational training centers (schools) is insufficient, the physical conditions of the workshops are not suitable for vocational education, the workshop teachers lack special education knowledge, they are not placed in classes depending on individuals' needs and abilities, the programs and modules applied are not suitable for special education, and the needs of the labor market and of the students are not evaluated as a whole. The findings of the study were discussed in the context of relevant research, and the views and recommendations of participating teachers as well as researchers were discussed to solve these problems.

Keywords: Individuals with intellectual disabilities, vocational training, teacher views.

GİRİŞ

Ülkemizin ve toplumların kalkınmışlık düzeyini belirlemede kullanılan en önemli ölçütlerden biri, o ülkenin sahip olduğu insan kaynaklarının niteliğidir (Türk Sanayici ve İşadamları Derneği, 1999, Şahsuvaroğlu, 2014). İnsan kaynağının iyi yönetilebilmesi ise değişen koşullara uyum sağlayabilen, sorun giderebilen, çevresi ile iyi iletişim kurabilen, takım çalışması yapabilen, mesleğinin gerektirdiği temel bilgi ve becerilere sahip, yetişmiş mesleki ve teknik insan gücü ile gerçekleştirilmektedir. (Yağcıyazbek, 2006). Bahsi geçen bu insan gücünün etkili ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi ise, bireylerin ilgi ve yeteneklerine uygun meslek alanlarına yerleşebilmeleri ve yerleştikleri alanda çalışabilmeleri ile mümkündür. Çalışma, kişinin yaşamını biyolojik olarak idame ettirmesinin ötesinde, kişisel doyumunun ve toplumun bir parçası olmasının ana kaynaklarından biridir.

Bu süreçte normal gelişim gösteren ve sağlıklı olarak kabul edilen bireylerin nasıl ki meslek edinmeleri ve bir işe yerleşmeleri normal bir süreç olarak kabul ediliyorsa, doğumda yaşadığı bir takım anomalilerden veya zamanla oluşan bedensel, zihinsel, sosyal ve psikolojik vb. gelişimsel yetersizlikler nedeniyle farklı gelişim gösteren bireylerin de bir işe sahip olmaları, ekonomik olarak gelir elde etmeleri, sosyal ve psikolojik olarak kimlik kazanmaları, özgüven duymaları ve kendilerini kanıtlamaları açısından da büyük önem taşımaktadır (Arslan, Altıntaş, 2012, Güneş, Akçamete, 2014).

Araştırmalar günümüzde gelişimsel yetersizlik sonucunda farklı gelişim gösteren bireylerin işgücüne katılım oranlarının küresel olarak dünya nüfusunun geneline oranla daha düşük seyrettiğini göstermektedir (Fremstad, 2009). Nitekim AB Komisyonu 2010 yılında yayınladığı "*Avrupa Engellilik Stratejisi 2010-20: Engelsiz Bir Avrupa için Yenilenmiş Bir Taahhüt*" raporunda, Avrupa Birliğinde her altı kişiden birinin engelli olduğunu bildirmiştir (Arslan, Altıntaş, 2012). 2010 yılında TÜİK'in Türkiye'de gerçekleştirdiği ve "*Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*" başlığı ile raporlaştırdığı çalışmada da yetersizlikten etkilenmiş iş gücüne dâhil olmayan % 78,2'lik bir oran ortaya çıkmıştır (Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, TÜİK, 2010, Bozacı, 2016).

Oysaki araştırmalar çalışamayacağı düşünülen yetersizlikten etkilenmiş bireylerin de normal gelişim gösteren bireyler gibi çalışabileceklerini göstermektedir (Şahsuvaroğlu, 2003; Kavaklı, Özkara, 2012).

Yetersizlikten etkilenmiş bireyler içerisinde belki de en fazla desteğe ihtiyaç duyan bireyler, zihinsel yetersizliği olan bireylerdir. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin, bağımsız ve üretken bireyler olarak yaşamlarını sürdürmeleri ve topluma uyum sağlamaları için hayatın her döneminde eğitim gereksinimleri vardır (Akmanoğlu, 2002; Yücesoy, 2002).

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitim gereksinimlerinin en başında da bağımsız yaşam becerileri gelmektedir (Gündoğdu, 2010). Bağımsız yaşam becerileri, bireyin başkalarına bağımlı olmadan yaşamını sürdürmesi için gerekli becerileri içermektedir (Sazak, Özbey, 2016). Bu doğrultudan

hareketle zihinsel yetersizliği olan bireylere sunulan özel eğitim hizmetlerinin temel amacını, toplum içerisinde başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını devam ettirebilecek, kendi kendine yeterli duruma gelebilecek ve bu sayede toplumla bütünleşmelerini sağlayabilecek gerekli bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılması oluşturmaktadır (AAMR, 1992; Cavkaytar, 1999; Cavkaytar, 2000; Baran ve Cavkaytar 2007; Rasmussen, Tekinarslan, 2017).

Bağımsız yaşam becerileri; temel işlevsel akademik beceriler, kişisel uyum becerileri, topluma uyum becerileri ya da günlük yaşam becerileri, mesleğe hazırlık ve mesleki beceriler olarak sıralanan beceri alanlarından oluşmaktadır (Brolin, 1989; Close, Sowers, Halpern ve Bourbeau, 1985). Zihinsel yetersizliğe sahip bireylere bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılması formal eğitim ortamlarında ilköğretim ve ilköğretim sonrası düzeylerde sürdürülmektedir. Bağımsız yaşam becerilerine ulaşabilmede temel akademik işlevsel beceriler kadar önemli olan iş ve meslek becerilerinin öğretimi de bireyin toplum içinde saygın bir yer edinebilmesinde ve her şeyden önce toplum tarafından kabul görmesinde de önemli bir işleve sahiptir (Baran, 2003). Bu süreçte, özellikle bağımsızlığın son aşaması olarak kabul edilen mesleki becerilerin kazandırılması ve bireylerin bir işyerine yerleştirilmesi konusu da özel eğitim alanında önemli bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Cavkaytar, Baran, 2007). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin gerek yaşadığı andaki, gerekse gelecekteki yaşantılarını sürdürmede, bağımsız yaşam becerileri kapsamında yer alan “meslek öncesi ve meslek becerileri” nin kazandırılması, bağımsız ve üretken bireyler olarak yaşama tam katılımları açısından oldukça önemlidir. İş ve meslek becerilerinin kazandırılması, bireylere iş olanakları sağlama, para kazanmalarını sağlama, işbirliği içinde çalışmayı öğrenme ve sosyal ilişkileri geliştirme gibi fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca, kişinin kendine güven duymasını ve kendini topluma yararlı bir birey olarak hissetmesini sağlamaktadır. Bu becerilerin edinimi, zihinsel yetersizliği olan bireylere yönelik toplum bilincinin ve onlara verilen değer artmasına da katkıda bulunmaktadır (Maciag, Schuster, Collins ve Cooper, 2000). Dolayısıyla zihin yetersizliği olan bireylerin bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri konusunda mesleki eğitimin önemi ve gerekliliği ortadadır (Cavkaytar, 1999). Bu bağlamda, zihinsel yetersizliği olan bireylerin bir iş sahibi olabilmeleri için sağlık, temel eğitim ve özel eğitim hizmetlerinin yanı sıra yetersizliği olan bireylerin iş sahibi olabilmelerinde çok önemli bir yeri olan mesleki eğitim hizmetlerinin ne derecede ve nitelikte sağlanıyor olduğu da önemli bir tartışma konusudur (Mutluoğlu, 2004).

Alan yazın taraması ile elde edilen araştırmalar ve bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar ile ve araştırmacıların gözlemleri ve sayıltıları çerçevesinde; zihinsel yetersizliği olan bireylerin mesleki eğitimlerinde karşılaştıkları güçlükleri ve bu güçlüklerle ilişkin çözüm önerilerini öğretmenlerin görüşlerine göre değerlendirmek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul il merkezinde, random olarak seçilmiş bir özel eğitim mesleki eğitim merkezi'nde (okulunda) görev yapan 35 sınıf öğretmeni ve atölye öğretmeni oluşturmuştur. Nitel araştırmalar var olan durumun derinlemesine çalışılmasına olanak sağlayan, insan ve davranışını içinde bulunduğu ortam içinde ve çok yönlü olarak anlamaya çalışan araştırma yöntemlerinden biridir (Yıldırım ve Şimşek, 2008; Karasar, 2010). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, görüşme soruları önceden belirlenmiş görüşme durumlarını kapsamaktadır (Balci, 2004). Bu bilgiden hareketle; araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu hazırlanırken öncelikle sorulacak sorular belirlenmiştir. Sorular oluşturulurken kolay anlaşılabilir sorular yazma, açık uçlu sorular sorma, odaklı sorular hazırlama, yönlendirmekten kaçınma, çok boyutlu sorular sormaktan kaçınma ve soruları mantıklı bir biçimde düzenleme gibi ilkelere (Yıldırım ve Şimşek, 2008) de dikkat edilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise betimsel analiz tekniği kullanılmış, veriler kategoriler altında sınıflandırılmış ve sonrasında elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, kendileriyle görüşme yapılan katılımcıların araştırma sorularına verdikleri cevaplardan elde edilen bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	16	45,7
	Erkek	19	54,3
Yaş	23-31	12	34,3
	32-40	18	51,4
	40-Üzeri	5	14,3
Mezuniyet Bölümü	Özel Eğitim	8	22,9
	Diğer	27	77,1
Memuriyet Durumu	Kadrolu	25	71,4
	Sözleşmeli	2	5,7
	Diğer (Ücretli)	8	22,9

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin %45,7'sinin kadın, & 54,3'nün erkek olduğu, %34,3'nün 23-31 yaş aralığında olduğu, %51,4'nün 32-40 yaş aralığında olduğu, %14,3'nün ise 40 yaş ve üzerinde olduğu saptanmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan öğretmenlerin, %22,9'nun özel eğitim öğretmeni olduğu, %77,1'nin ve diğer mezuniyet alanlarına sahip olduğu, araştırmaya katılan öğretmenlerin %71,4'nün kadrolu, %22,9'nun diğer (ücretli), %5,7'sinin de sözleşmeli öğretmen olduğu saptanmıştır.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Mesleki Eğitimlerinde Karşılaştıkları Güçlüklerin Dağılımı Tablosu

	Kadın		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
RAM Yönlendirmelerinin (Tanılama)						
Yanlış Olması	19	68,4	16	93,8	35	80
Ailelerin Bilgi Düzeylerinin Yetersizliği	19	52,6	16	93,8	35	71,4
Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları İle İlgili Problemler	19	52,6	16	81,2	35	65,7
Alan /Dal Seçimi İle İlgili Problemler	19	68,4	16	50	35	60
Atölye Açabilme Koşulları İle İlgili Problemler	19	57,9	16	56,2	35	57
Atölyelerin Fiziksel Koşullarının Yetersizliği	19	42,1	16	43,8	35	42,8
İstihdam Kısıtlılığı	19	36,8	16	43,8	35	40
Müfredat İle İlgili Yetersizlikler	19	36,8	16	43,8	35	40
Özel Eğitim Öğretmeni Eksikliği	19	31,5	16	31,3	35	31,4
Atölye Çeşitliliğinin Sınırlı Olması	19	26,3	16	37,5	35	31,4
Eksik ve Yanlış Eğitim Geçmiş	19	15,8	16	37,5	35	25,7
Toplumun Bilinçsizliği	19	15,8	16	25	35	20
Sosyo-Ekonomik Seviye Düzeyinin Düşük Olması	19	10,5	16	18,8	35	14,3
Öğretmenlerin Mesleki Yetersizlikleri	19	21	16	6,3	35	14,2
Okulun İdari Sorunları	19	21	16	6,3	35	14,2
Okulun Maddi Kaynaklı Sorunları	19	5,3	16	12,5	35	8,6
Mesleki Eğitim Veren Okulların Sayıca Yetersiz Olması	19	15,8	16	0	35	8,6
Davranış Problemleri	19	5,3	16	12,5	35	8,5
Nitelikli Personel Eksikliği	19	5,3	16	6,3	35	5,7
Tıbbi Tanılama Sorunları	19	0	16	6,3	35	2,9

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin %80'i RAM (Rehberlik Araştırma Merkezi) yönlendirmelerinin (tanılama) yanlış olduğunu, %71,4'ü ailelerin bilgi düzeylerinin yetersiz olduğunu, %65,7'si bireyselleştirilmiş eğitim programları ile ilgili problemler olduğunu, %60'ı alan /dal seçimi ile ilgili problemler olduğunu, %57'si atölye açabilme koşulları ile ilgili problemler olduğunu, %42,8'i atölyelerin fiziksel koşullarının yetersiz olduğunu, %40'ı istihdam kısıtlılığı olduğunu, %40'ı müfredat ile ilgili yetersizlikler olduğunu, %31,4'ü özel eğitim öğretmeni eksikliği olduğunu, yine %31,4'ü atölye çeşitliliğinin sınırlı olduğunu, %25,7'si zihinsel yetersizliği olan bireylerin eksik ve yanlış eğitim geçmişine sahip olduğunu, %20'si toplumun bilinçsiz olduğunu, %14,3'ü zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyo-ekonomik seviye düzeyinin düşük olduğunu, %14,2'si okulun idari sorunları olduğunu, %8,6'sı okulun maddi kaynaklı sorunları olduğunu, %8,6'sı mesleki eğitim veren okulların sayıca yetersiz olduğunu, %8,5'u zihinsel yetersizliği olan bireylerin davranış problemleri olduğunu, %5,7'si nitelikli personel eksikliği olduğunu ve %2,9'u da tıbbi tanılama sorunları olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Mesleki Eğitimlerinde Karşılaştıkları Güçlüklere İlişkin Çözüm Önerileri

	Kadın		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları	19	63,15	16	50	35	57
Aile Eğitimi	19	57,9	16	50	35	54,2
RAM Yönlendirme-Yerleştirme- İzleme	19	47,4	16	43,8	35	45,7
Öğretmen Niteliklerinin Arttırılması	19	36,8	16	37,5	35	37,1
Öğrencilerin İlgi ve Yeteneklerine Göre Yerleştirilmesi	19	31,6	16	43,8	35	37,1
Müfredat İçeriklerinin Yeniden Düzenlenmesi	19	15,8	16	50	35	31,4
Atölye Çeşitliliğinin Arttırılması	19	42,1	16	12,5	35	28,6
Atölyelerin Fiziksel Koşullarının İyileştirilmesi	19	21,1	16	25	35	22,9
İstihdam Olanaklarının Arttırılması	19	5,3	16	34,3	35	17,1
Atölye Açabilmek İçin Maddi Kaynakların Arttırılması	19	5,3	16	25	35	14,2
Engellilere Yönelik Tutumların Olumlu Yönde Değiştirilmesi	19	21	16	6,3	35	14,2
Öğretmenlerin Sorumlu Olduğu Öğrenci Sayısının Azaltılması	19	5,3	16	18,8	35	11,4
Mezuniyet Sonrası Takip & İzleme Çalışmalarının Yapılması	19	10,5	16	12,5	35	11,4
İşbirliği (Aile & Okul & İşveren)	19	5,3	16	6,3	35	5,7
Yardımcı Personelin İstihdam Edilmesi (Hemşire vb.)	19	0	16	6,3	35	2,9
İdare Tutumlarının Olumlu Yönde Değiştirilmesi	19	5,3	16	0	35	2,9

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin %57'si bireyselleştirilmiş eğitim programlarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin mesleki eğitimlerinde karşılaştıkları güçlüklere ilişkin çözüm önerisi olabileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte yine araştırmaya katılan öğretmenlerin, %54,2'si aile eğitiminin, %45,7'si, RAM (rehberlik araştırma merkezi) yönlendirme-yerleştirme- izleme çalışmalarının yapılması gerektiğini, %37,1'i öğretmen niteliklerinin arttırılması gerektiğini, yine %37,1'i öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre atölyelere yerleştirilmeleri gerektiğini, %31,4'ü müfredat içeriklerinin yeniden düzenlenmesi gerektiğini, %28,6'sı atölye çeşitliliğinin arttırılması gerektiğini, %22,9'u atölyelerin fiziksel koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini, %17,1'i zihinsel yetersizliği olan bireyler için istihdam olanaklarının arttırılmasını, %14,2'si atölye açabilmek için maddi kaynakların arttırılması gerektiğini, yine %14,2'si öğretmenlerin sorumlu olduğu öğrenci sayısının azaltılması gerektiğini, %11,4'ü mezuniyet sonrası takip & izleme çalışmalarının yapılması gerektiğini %5,7'si (aile, okul, işveren) arasında işbirliği gerektiğini, %2,9'u yardımcı personelin istihdam edilmesi gerektiğini ve

son olarak yine %2,9'u da idare tutumlarının olumlu yönde değiştirilmesi gerektiğini çözüm önerisi olarak ifade etmişlerdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, zihinsel yetersizliği olan bireylerin mesleki eğitimlerinde karşılaştıkları güçlüklerin ve bu güçlüklerle ilişkin çözüm önerilerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirildiği bu araştırmada; araştırmaya katılan öğretmenlerin %80'i RAM (Rehberlik Araştırma Merkezi) yönlendirmelerinin (tanılama) yanlış olduğunu, ifade etmişlerdir.

Oysaki zihinsel yetersizliği olan bireyin özel eğitim ve ilgili hizmetlere ne derece de gereksinimi olduğunu belirlemek amacıyla gerçekleştirilen ayrıntılı değerlendirme süreci çok yönlü ve sistematik bir çabayı gerektiren bir süreçtir. Rehberlik Araştırma Merkezlerinde yapılan yönlendirmelerin bireyselleştirilmiş bir süreç olması ve değerlendirme stratejilerinin olabildiğince bireyselleştirilmesi gerekmektedir (Turnbull & ark. 2007). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin bireysel özellikleri, yetersizlik durumları ve yetersizlikten etkilenme dereceleri göz önünde bulundurularak uygun değerlendirme ve yönlendirmelerin yapıyor olması önemlidir (Kargin, 2007).

Rehberlik Araştırma Merkezlerinde ayrıntılı değerlendirme kadar bir başka önemli konu da bireyselleştirilmiş eğitim programlarının öğrencinin gerçek ihtiyacına yönelik olarak hazırlanıp hazırlanmadığıdır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %65,7'si bireyselleştirilmiş eğitim programları ile ilgili problemler olduğunu ifade etmişlerdir. Özel eğitim hizmetlerine uygunluğuna karar verilen zihinsel yetersizliği olan bireyler için sağlanacak özel eğitim hizmetlerinin nerede, ne zaman, ne kadar süreyle, kimler tarafından ve hangi amaçları gerçekleştirmek üzere uygulanacağını gösteren bir plandır. Bu tanımda özellikle üzerinde durulması gereken bir konu vardır ki o da bireyselleştirilmiş eğitim programının özel eğitim hizmetlerine uygunluğuna karar verilen ve yerleştirilmesine karar verilen bireyler için hazırlanacak olmasıdır. Gönderme öncesi süreçte gönderme öncesi müdahale programı hazırlanırken, ayrıntılı değerlendirme süreci sonunda BEP hazırlanır. BEP aynı zamanda hizmet alanlarla hizmet verenlerin üzerinde anlaşmaya varmış oldukları bir sözleşmedir. Hizmet verenler, engelli bireyin eğitiminden sorumlu tüm bireyler (özel eğitim öğretmeni, genel eğitim/ sınıf öğretmeni, rehber öğretmen, psikolog gibi), hizmet alanlar ise engelli bireyin ailesi ve bazı durumlarda da bireyin kendisidir. Buna göre BEP, tek bir kişi tarafından hazırlanan bir program olmaktan daha çok, engelli bireyin eğitiminden sorumlu tüm bireylerin bu programın hazırlanmasına aktif bir biçimde katılımlarını ve belirlenen hedefleri tüm katılanların benimsemesini gerektiren bir programdır.

Bu sonuçlarla birlikte araştırmaya katılan öğretmenlerin %60'ı alan /dal seçimi ile ilgili problemler olduğunu, %57'si atölye açabilme koşulları ile ilgili problemler olduğunu, %42,8'i atölyelerin fiziksel koşullarının yetersiz olduğunu, %40'ı istihdam kısıtlılığı olduğunu, % 40'ı müfredat ile ilgili yetersizlikler olduğunu, %31,4'ü özel eğitim öğretmeni eksikliği olduğunu, yine %31,4'ü atölye çeşitliliğinin sınırlı olduğunu, %25,7'si zihinsel yetersizliği olan bireylerin eksik ve yanlış eğitim geçmişine sahip olduğunu, %20'si toplumun bilinçsiz olduğunu, %14,3'ü zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyo-ekonomik seviye düzeyinin düşük olduğunu, %14,2'si okulun idari sorunları olduğunu, %8,6'sı okulun maddi kaynaklı sorunları olduğunu, %8,6'sı mesleki eğitim veren okulların sayıca yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sorun alanları Gürsel, Ergenekon ve Batu'nun (2007) araştırma sonuçları ile de paralellik göstermektedir.

Bu sorunları araştırma kapsamında ifade eden öğretmenlerin %57'si bireyselleştirilmiş eğitim programlarının sadece dosya hazırlamaktan ziyade nitelikli bir şekilde gerçekleştirilmesinin zihinsel yetersizliği olan bireylerin mesleki eğitimlerinde karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin çözüm önerisi olabileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte yine araştırmaya katılan öğretmenlerin, %54,2'si aile eğitiminin, %45,7'si, RAM (rehberlik araştırma merkezi) yönlendirme-yerleştirme- izleme çalışmalarının yapılması gerektiğini, %37,1'i öğretmen niteliklerinin artırılması gerektiğini, yine %37,1'i öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre atölyelere yerleştirilmeleri gerektiğini, %31,4'ü müfredat içeriklerinin yeniden düzenlenmesi gerektiğini, %28,6'sı atölye çeşitliliğinin artırılması gerektiğini, %22,9'u atölyelerin fiziksel koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini, %17,1'i zihinsel yetersizliği olan bireyler için istihdam

olanaklarının artırılmasını, %14,2'si atölye açabilmek için maddi kaynakların artırılması gerektiğini, yine %14,2'si öğretmenlerin sorumlu olduğu öğrenci sayısının azaltılması gerektiğini, %11,4'ü mezuniyet sonrası takip & izleme çalışmalarının yapılması gerektiğini %5,7'si (aile, okul, işveren) arasında işbirliği gerektiğini, %2,9'u yardımcı personelin istihdam edilmesi gerektiğini ve son olarak yine %2,9'u da idare tutumlarının olumlu yönde değiştirilmesi gerektiğini çözüm önerisi olarak ifade etmişlerdir.

Ayrıca, zihinsel yetersizliği olan bireylerin bireylerin büyük bir çoğunluğunun eğitimsel kazanımlarının düşük olmasından hareketle, eğitimsel kazanımları düşük olan zihinsel yetersizliği olan bireylere yönelik istihdam desteklerinin işe alım sonrası mesleki eğitim biçiminde kurgulanması da ayrıca bir öneri olarak düşünülebilir. Ayrıca İŞKUR tarafından sunulan ya da desteklenen mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin etkinlik analizi yapılmalı ve bu hizmetlerin kapsamı ile etkinliği geliştirilmelidir (Şahsuvaroğlu, Güneş, Aktaş, Konuk, 2013).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin önerileri yanında biz araştırmacıların da uygulamaya ve ileriye yönelik önerileri de aşağıda ifade edilmiştir:

- Mesleki Kaynaştırma yaklaşımının belirlenmesi,
- Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencinin sahip olduğu yetenek ve gizil güçleri ile doğru orantılı en uygun iş dalının tespitinin sağlanması,
- Zihinsel yetersizliğe sahip bireylere iş ve meslek eğitimi veren okullardaki iş ve meslek derslerinin ve atölyelerin sayılarının artırılması,
- Aile + Okul + Rehber Öğretmen + Atölye (Meslek) Öğretmeni + Öğrenci + İşverenlerin birlikte çalışmasına imkân veren bir yaklaşımın benimsenmesi,
- Rehber öğretmenlerin ailelere, çocuklarının işgücü ve yapabilirlikleri ile ilgili sağlıklı ve doğru bilgi ulaştırmaları,
- Her bir öğrenci için bireysel kariyer planının oluşturulması,
- Zihinsel yetersizliği olan bireyler için oluşturulmuş bir geçmiş internet sitesi ya da var olan ve geçmiş paylaşımları sağlayan mevcut internet sitelerinde zihinsel yetersizliği olan bireylere de ayrı bir sayfa hazırlanması
- Mezun edilen öğrencinin işe yerleştirilmesi ve izlenmesi, gerekiyorsa istihdam devam ederken destek eğitimlere alınması,
- Halk Eğitim Merkezleri'nde zihinsel yetersizliği olan bireylere yönelik mesleki eğitim ve kursların düzenlenmesi,
- Mezunların, mezun olduğu okulda çalışabilmesine imkân veren düzenlemelerin yapılması, (evrak memuru, ikram işleri görevlisi, danışma memuru vb.
- Zihinsel yetersizliği olan bireylerin nüfus içerisindeki oranlarının belirlenmesi ve bu oranlara göre; okul sayılarının ve nitelikli öğretmen sayılarının artırılması
- Doktor + Özel Eğitimci + Aile + Sivil Toplum Örgütleri + Yerel Yönetimlerin birlikte üretmesi ve bilgi – belge paylaşımının sağlanması,
- Alanda çalışan ve bilim üreten akademisyenlerin zihinsel yetersizliği olan bireylerin iş ve meslek hayatlarına, istihdamlarına ilişkin daha çok sayıda yayın, proje üretmesinin teşvik edilmesi
- Kariyer planlaması yapan kişinin zihinsel yetersizliği olan bireylere uygun kariyer planlaması yapabilmesi için aldığı eğitimin içerisine engelliler ve istihdam başlıklarını içeren konuların da eklenmesi,
- Nitelikli özel eğitim öğretmen sayılarının artırılması, (sertifikalı ya da ücretli değil),
- İşverenlere zihinsel yetersizliği olan bireylerin iş ve istihdamları ile ilgili iyi örneklerin sunulması, iyi yaşantıların tanıtılması önerilebilir.

Not: Bu araştırma 26-28 Ekim 2017 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen 6'ncı Eğitim ve Öğretim Çalışmaları Dünya Kongresi- WCEIS 2017' de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

American Association on Mental Retardation, (1992). Mental Retardation definition classification, and system of supports (9th ed.). Washington, DC: American Association on Mental Retardation

Adıgüzel, O. C. & Berk, Ş. (2009). Mesleki ve teknik ortaöğretimde yeni arayışlar: yeterliğe dayalı modüler sistemin değerlendirilmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi; Cilt: 6 Sayı: 1.*

Akmanoğlu, N. (2002). Otitistik bireylere adı söylenen rakamı seçme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Arslan, H. & Altıntaş, G. (2014). Engellilerin çalışma yaşamına katılımını artırarak toplumla kaynaşmalarını sağlamayı hedefleyen bir model önerisi. *Journal of The Institute of Social Sciences Çankırı Karatekin University/Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2).*

Balcı, A. (2004). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeleri*. Ankara: Pegem Yayınları.

Baran, N. (2003). İşverenlerin Zihin Engelli Bireylerin İstihdamlarına İlişkin Görüş ve Önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Zihin Engelliler Bilim Dalı

Baran, N. & Cavkaytar, A. (2007). İşverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerileri. *İlköğretim Online, 6(2).*

Bozacı, İ. (2016). Engelli tüketicilerin alışveriş ortamında karşılaştığı sorunlar ve engelli olmayanların bu sorunlar hakkındaki algılamaları: karşılaştırmalı bir alan araştırması. *Journal of International Social Research, 9(47).*

Brolin, D. E. (1989). Life centered career education: a competency based approach (3rd ed.). Reston, VA: The Council for Exceptional Children.

Cavkaytar, A. (1999). Zihin engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitimi programının etkililiği. *Özel Eğitim Dergisi, 2(3),40-50.*

Cavkaytar, A. (2000). Zihin engellilerin eğitim amaçları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10 (1), 115-121*

Close, D. W., Sowers, J., Halpern, A. S. & Bourbeau, P. E. (1985). Programming for the transition living for mildly retarded persons. In K. C. Lakin & R. H. Bruininks (Ed.), *Strategies for achieving community integration of developmentally disabled citizens.* (p.165) Baltimore: Brookes

Gündoğdu, A. (2010) Bir ilköğretim okulu ve iş okulunda çalışan okul yöneticisi ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Fremstad, S. (2009) Half in ten-why taking disability into account is essential to reducing income poverty and expanding economic inclusion. Washington D.C: *Center for Economic and Policy Research*

Güneş, N. & Akçamete, G. (2014). Özel gereksinimi olan bireylerin mesleki istihdamı Çorum ili örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15(03), 001-015.*

Gürsel, O. & Ergenekon, Y., & Batu, E. S. (2007). Gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş becerilerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.*

Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi-kavramlar, ilkeler, teknikler*. 21. Baskı, Ankara: Nobel. Yayınevi.

Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(01), 01-16.

Kavaklı, U. & Özkara, E. (2012). Kişisel, sosyal ve iş hayatında özürlü bireylere tanınan haklar ve özürlü olguların medikolegal değerlendirmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* Cilt 26, Sayı 1, (Nisan) 2012, 65 – 74

Maciag, K. G., Schuster, J. W., Collins, B. C., & Cooper, J. T. (2000). Training adults with moderate and severe mental retardation in a vocational skill using a simultaneous prompting procedure. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 306-316.

Mutluoğlu, L. (2004). Türkiye’de çıraklık eğitimi sisteminde özürlüler. *Öz-veri Dergisi*, 1(2), 153- 375.

Rasmussen, M. U. & Tekinarslan, İ. Ç. (2017). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere yemek masası hazırlama becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. *Education Sciences*, 12(4), 147-162.

Sazak, N. & Özbey, F. (2016). Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilere Kazak Katlama Becerisinin Şarkı Eşliğinde Öğretimi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.

Şahsuvaroğlu, N.T. (2003). Eğitilebilir zihinsel engeli olan ilköğretim II. kademe öğrencileri için geliştirilen mesleki farkındalık eğitiminin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şahsuvaroğlu, N.T & Güneş, H. & Aktaş, İ. & Konuk, Ö. (2013) Engelsiz Türkiye için: yolun neresindeyiz? Mevcut durum ve öneriler, Sabancı Üniversitesi Yayınları, ISBN: 978-605-4348-46-6, İstanbul, Mart 2013.

Şahsuvaroğlu, T, (2014), "Zihinsel yetersizliği olan bireylere iş-meslek eğitimi veren kurumlara ilişkin verilerin gözden geçirilmesi", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi (Journal of Research in Education and Teaching)*, Cilt:3 S.2, Makale No: 34, ISSN: 2146-9199, s. 322

Turnbull, A. & Turnbull, R. & Wehmeyer, M. L. (2007). *Exceptional Lives: Special Education in today's schools*. New Jersey: Prentice Hall

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Özürlülerin sorun ve beklentileri araştırması, 2010. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2011

Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (1999). *Mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması*. Araştırma raporu, <http://www.tusiad.org> adresinden 21.10.2017 tarihinde ulaşılmıştır.

Yağcızeybek, S. (2006). Mesleki ve teknik eğitimin önemi, <http://www.milliegitim.biz> adresinden 15.10.2017 tarihinde ulaşılmıştır.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yücesoy, Ş. (2002). Zihinsel özürlü öğrencilere fotokopi çekme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.